

ДЕМОГРАФСКИ ПЕРСПЕКТИВИ ПРЕД НАЙ-МАЛКИТЕ СЕЛСКИ СЕЛИЩА В БЪЛГАРИЯ

Николай Цеков¹

Според класификацията на НСИ за най-малки селски селища в България са определени селата с население до 200 жители. Половината от 5000-те села в България спадат към тази категория, но в те са обитавани едва от 8.2 процента от селското население на страната според Преброяването на населението и жилищния фонд през 2011 г. В резултат на продължителното въздействие на процесите на депопулация върху обширни, предимно аграрни райони в страната, категорията на най-малките села е нарастнала значително като обхват през периода след 1946 г. поради обезлюдяването на села с население до 500, до 1000 и дори до 2000 жители, които са преминавали в категорията на най-малките селища. В същото време поне голям брой селища от разглежданата категория са заличени през последните 6 десетилетия поради пълно обезлюдяване, а в близо 200 от сега съществуващите най-малки села вече не живее никой. Демографската ситуация сред жителите на намиращите се предимно в планинските и полупланинските райони много малки села е много тежка поради пределното застаряване на населението. Единствено в обитаваните предимно от българомохамедани и отчасти от турци махали в Родопите се регистрират позитивен естествен прираст и имат шанс за устойчиво развитие благодарение на сравнително младото си население и на традиционно ниската му миграционна подвижност.

Ключови думи – депопулация, селищни категории, разпад на селищната мрежа, „калибър“ на селищата

Постепенното намаление на абсолютния и относителния брой на селското население на България през последните 66 години е само една от характеристиките, които очертават непрекъснато намаляващото присъствие на селото, селската икономика и селския начин на живот в България. Пространственият ефект от обезлюдяването на селското население придобива с годините видимо изражение в разпадането на селската селищна мрежа и запустяването на редица много малки и малки селски селища. Съкращаването на обхвата на селската селищна мрежа има дълга история и не толкова далечен край. Проявлението на този деструктивен

¹ Гл. ас Николай Цеков – секция „Икономическа и историческа демография“ в ИИНЧ – БАН
Адрес за контакти: nick@bgcell.net

процес се наблюдава почти изключително сред най-малките села. Според класификацията на НСИ за най-малки селища в България се определят селата с население до 200 жители². Пълното обезлюдяване на част от тези села в крайна сметка води до издаването на административен акт, чрез който селищата се заличават от Регистъра на населените места на Република България³ по две основни причини – закриване поради пълно обезлюдяване, или сливане с градове и други села, където закритите селища с население се трансформират в квартали на селището/градско или селско, към което те са присъединени. Съществуващите в Регистъра на населените места в България 183 селски селища без население, наричани още селища-призраци, в крайна сметка са остатъчен продукт от разпада на селската селищна мрежа в страната. Те са най-видимото и красноречиво предупреждение за разрастването на териториалния обхват на катастрофални за демографското и социално-икономическото развитие процеси като депопулацията с нейната крайна фаза – пълното обезлюдяване. Запустват обширни земеделски и планински райони, което води до разрушаване и отпадане на значителна част от националната транспортна, жилищна и комунално-битова инфраструктура. Вече няма област или община, които да са пощадени от тези крайно неблагоприятни процеси и явления в развитието на българското село. Като преобладаваща посока на развитие на близо 2500 най-малки селски селища, засега се очертава постепенното биологично стопяване на тяхното застаряло население и последващото административно зачеркване върху картата на страната. Но има ли начини за възраждането на селищата с потенциал в екологичното земеделие и селския туризъм посредством стимулиране на инвестиционна активност към планинските и полупланинските райони, които са основният ареал на тази категория села?

Смисълът, който влагаме в понятието „депопулация“ и използвания в настоящата работа термин „обезлюдяване“ като негов синоним, както и тълкуванията им в нашата и световната литература по проблема, са добре изяснени във всички предишни наши разработки по темата за селската депопулация (Цеков, Н., М. Сугарева, Доньо Донев, Д.Бошиков, 2008: 47–55)⁴. В настоящата статия терминът „депопулация“ е използван предимно за обозначаване на тенденциите към намаление и пълно обезлюдяване на регионално и национално равнище, докато синонимът на депопулацията – терминът „обездлюдяване“, е използван в случаите, когато тези процеси са разглеждани и анализирани в рамките на отделните селски селища. Терминът „селска селищна мрежа“ се отнася за съвкупността от всички селски селища върху определена територия – в настоящата разработка това е територията на Република България. С термина „демографски потенциал“ пък обозначаваме съвкупността на населението върху определена територия, което се характеризира с определен режим на естествено и механично движение. Съответно „демографски потенциал на селското население“ се съотнася към съвкупността на жителите на селските селища върху отграничените с границите на отделните землища селски кметства.

² www.nsi.bg

³ <http://www.nsi.bg/nrnm/>

⁴ Цеков, Н. РАЗВИТИЕ И ТЕНДЕНЦИИ НА ДЕПОПУЛАЦИОННИТЕ ПРОЦЕСИ В СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ НА БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ ПЕРИОДА 1946–2001 ГОДИНА. Планова тема, приета от Научен съвет при ИИНЧ през 2011 г. Библиотека на ИИНЧ при БАН, с. 3–17